

DR. BEREZCKI SÁNDOR

Juhász Gyula Tanárképző Főiskola

Szeged

Kelemen László élő öröksége

Kelemen László (1919–1984) a magyar pszichológia és pedagógia tudományának kiemelkedő és mindmáig pótolhatatlan egyénisége. A halálakor megjelent két nekrológ óta, melyet két egykori munkatársa írt, egyetlen értékelő tanulmány, könyv nem jelent meg, amely jelentőségének megfelelően mutatná be szerepét e két fontos szaktudomány fejlődésében. Túlzás nélkül mondhatjuk azonban, hogy tudományos tevékenysége élő örökség, amely szerves része mindennapi pszichológiai és pedagógiai elméleti és gyakorlati tevékenységünknek. Nem hiszem, hogy lenne olyan időszak, amikor ne venné valaki kézbe valamelyik művét, ne tanulmányozná, ne használná fel oktató-nevelő tevékenységében. A pedagógusképzés minden intézményében művei kötelező és ajánlott irodalmak, a tudományos kutatás pszichológiai és pedagógiai témaköreiben pedig alpművekként szerepelnek, mivel nincs olyan probléma, amelyben nem kellene rá hivatkozni. Így még inkább hiányzik, hogy életét, munkásságát nem vizsgálják alaposan elemző tanulmányok, pedig megérdemelné.

Személyes emlékek nélkül nem tudok róla írni. Tanárom volt, osztályfőnököm, majd kollegák lettünk. Sokszori személyes találkozás idéződik fel bennem, életének egy-egy jelentős eseményét közvetlenül is átéltem. Nagyon szerény, szelíd, csendes, elveihez, meggyőződéséhez a legkritikusabb időszakban is bátran ragaszkodó ember volt. Derűt, jókedvet sugárzott környezetére. Tudományos munkásságát nagy tudatossággal és következetességgel tervezte és valósította meg. Igazi tudós volt: új utakat járt, tevékenysége ezért vált hiánypótlóvá. S ahogyan ő is megfogalmazta a Pedagógiai Szemle 1964-ben megjelent egyik számában „Életemről, munkámról” című önéletrajzában, nem volt szobatudós. A pszichológiai, pedagógiai problémákat mindig a gyakorlat oldaláról és a gyakorlati használhatóság szempontjából közelítette meg.

Élete, tudományos tevékenységének fejlődése egyenes vonalú volt, még akkor is, ha a magyar társadalmi, politikai élet akkori állapota nem mindenben adta meg számára sem a legkedvezőbb feltételeket. Szorgalmas idegen nyelvi tanulása és tudása ellenére sem tudott kijutni külföldre hosszú időn keresztül. Életének utolsó időszakát pedig családi életének bonyodalmai keserítették meg, s tették tönkre egészségét.

1919. szeptember 4-én Kiskunfélegyházán született. Édesanyja tréfás megjegyzése szerint ez a születési időpont predestinálta arra, hogy életét az iskolában töltsse el. Az elemi iskolát és a polgárit Kiskunfélegyházán végzi el, majd a kiskunfélegyházi tanítóképzőbe jár. 1938-ban iratkozik be a Szegedi Polgári Iskolai Tanárképző Intézetbe magyar-történelem-német szakra. Az akkori képzési formának megfelelően az egyetemen a filozófiai-pedagógia főszakot választja. 1942-ben kapja meg tanári diplomáját, majd az Apponyi Kollégiumnak lesz hallgatója, pedagógiai-pszichológiai szakon. Az Apponyit 1943-ban végzi el, s még abban az évben katonai szolgálatra hívják be. Szovjet hadifogságba kerül, de 1945 márciusában már szülővárosában van. Itt a kiskunfélegyházi Tanítóképző Intézetben kezdi meg tanári tevékenységét. Így lettünk mi, akkori tanítóképzős növendékek, másodévesként első tanítványai. Pszichológiát és pedagógiát tanított. Visszaemlékezve óráira, nagyon jó légkör, nyugodt, derűs, sok magyarázattal kísért órák emléke idéződik fel bennem. 1946-ban a Nemzeti Parasztpárt tagja lesz. 1947-ben doktortól a Szegedi Tudományegyetemen a tanulók gondolkodásának a nevelése című témakörből.

Mivel osztályfőnökünk is volt, tudtuk, hogy doktorál, és az intézet ablakainál lesve néztük, amint az állomásról megérkezve megy hazafelé. Önéletrajzi írásában megjegyzi: „Ezzel a témával, amely úgy látszik egy életen át végigkísér majd, a doktorálás után is tovább foglalkoztam: a gondolkodás tervszerű fejlesztése rendszeres gyakorlás útján.” Érdekes, hogy óráira ennyi év után visszaemlékezve, nem valami gyötrő, gondolkodásfejlesztő, száraz órák jutnak eszembe, hanem inkább azok élményszerű tartalma. A gondolkodás fejlesztésével kapcsolatos kísérleteiről 1947-ben számol be a Köznevelés című folyóiratban, melyre Mérey Ferenc is felfigyel. Így kerül 1948-ban Budapestre a Pedagógiai Főiskolára, hogy kísérleteit ott folytassa. Intenzíven tanulja a francia nyelvet, hogy tanulmányútra Franciaországba utazhasson. De ahogyan német nyelvi tudása ellenére nem őt küldik ki Németországba, nem sikerül neki kijutni Franciaországba sem. 1948-ban helyezik át az akkor megszervezett Pécsi Pedagógiai Főiskolára, a Pedagógiai Tanszékre. 1949-ben nevezik ki, s Nagy Sándor mellett dolgozik. 1952-ben veszi át a Pedagógiai Tanszék vezetését. A Magyar Tudományos Akadémiától megbízást kap az általános iskola alsó osztályai számára a gondolkodási, logikai feladatok rendszerének kidolgozására. Ezzel kapcsolatos tanulmánya 1954-ben jelenik meg a Pedagógia Szemlében, s mindjárt nagy vitát is vált ki a kísérletekben alkalmazott tesztek miatt. Egzisztenciálisan nehéz helyzetbe kerül a tudományos vita során, azonban kellő védelmet kap ahhoz, hogy kísérleteit a gondolkodás nevelésével kapcsolatosan tovább folytathassa. Kísérleteinek eredményeiről 1955-ben számol be ugyancsak a Pedagógiai Szemle hasábjain. 1955-től új téma kezdi foglalkoztatni: a gondolkodás fejlődésének tanulmányozása. 1957-ben szerzi meg kandidátusi fokozatát „A tanulók gondolkodása 6–10 éves korban” című munkájával, amely 1960-ban jelenik meg. Ezt követi az 1963-ban megjelent könyve „A 10–14 éves tanulók tudásszintje és gondolkodása” címen. Még pécsi munkálkodása során megszervezi a Tanárképző Főiskola Pszichológiai Tanszékét, amelynek vezetője lesz. 1966-ban kerül a Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Pszichológiai Tanszékére tanszékvezető egyetemi tanárnak. Itt az 1972–1975-ös években az egyetem rektora is lesz. 1974-ben az egyetemi szintű pszichológus szakemberképzés megszervezésével bízzák meg. Közben 1969-ben elnyeri a pszichológiai tudományok doktora fokozatot a „Tudásszint, gondolkodás és gondolkodásfejlesztés az általános iskolában” című munkájával. Családi életének alakulása miatt is, a Janus Pannonius Tudományegyetem megalakulásakor, visszamegy Pécsre, a tanárképző karra, ahol ismét a Pszichológiai Tanszék vezetését látja el. 1984. május 5-én Pécsen hal meg.

Tudományos tevékenységét 6 szakkönyv, 12 jegyzet, 13 idegen nyelvű mű, és több mint 100 tanulmány bizonyítja.

Megkapta az Apáczai Csere János díjat és a Munkaérdemrend Arany fokozatát.

Kelemen László tudományos munkásságának eredményeit, értékeit – éppen széles körű felhasználtságuk miatt is – nem szükséges bizonygatni. E gazdag életmű néhány vonására azonban feltétlenül rá kell mutatni.

Mint az életrajzból is kiderült, tudományos kutatásának fő iránya az általános iskolai tanuló gondolkodásra nevelésének és gondolkodásuk fejlesztésének vizsgálata volt. Ha áttanulmányozzuk műveinek bibliográfiáját, e témában olvashatjuk a legtöbb tanulmányt. Kétségtelen, e téma kutatása megfelelt a magyar pszichológia és pedagógia azon időszakának, amikor az intellektuális képességek vizsgálata volt a kiemelt téma. A nevelési feladatok közül is e feladat kapott nagyobb hangsúlyt, háttérbe szorítva például az érzelmi nevelés fontosságát. Kelemen László azonban hamar felismeri az egyoldalú intellektualizmus hibáit, és ezért tanulmányaiiban felhívja a figyelmet a tanulói aktivitás, cselekedtetés fontosságára az oktatás folyamatában. Komoly problémát jelentett számára, hogy a külföldi kutatási eredmények csak nehezen jutnak el Magyarországra, lassú e művek magyar nyelvre történő fordítása. Ezért is kell az idejét több idegen nyelv megtanulására fordítania. A különböző külföldi pszichológiai és pedagógiai irányzatokból is azokra irányítja figyelmét, amelyek a tanulói aktivitás hangsúlyozzák. Ez magyarázza azt is, hogy nagyon korán felfigyel a kibernetika, a programozás didaktikai felhasználására, éppen a tanulói egyéni képességek, a cselekedtető ismeretszerzés fejlesztése céljából. Minden mű-

ve, tanulmánya – az elzártág ellenére is – széles körű hazai és külföldi szakirodalmi tájékozottságát mutatja.

Korának sok pszichológiai, pedagógiai problémája foglalkoztatta. Mivel több pedagógusképző intézményben is dolgozott, természetes, hogy élénken érdeklődött ebben a témakörben is. Nagy vitát váltott ki 1957-ben megjelent tanulmánya „A nevelőképzés problémái” címmel. Tudományos felkészültséggel indokolja az egységes pedagógusképzés gondolatának helytelenségét. Bebizonyítja, hogy mind az óvónőképzés- és tanítóképzés egységesítése, mind az egyetemi (középiskolai)- főiskolai (általános iskolai) tanárképzés egységesítése nem járható, mivel a nevelőképzésnél figyelembe kell venni a jövőben tanítványok életkori sajátosságait, az oktató-nevelő munka jellegét, megoldandó feladatait és az adott iskolatípus társadalmi és települési viszonyainak jellegét. Érvelését a mai törekvések mérlegelésekor is tanácsos lenne figyelembe venni.

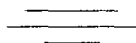
Tudománytörténeti jelentősége kétségtelenül az, hogy elsőnek foglalkozott 1945 után a pedagógiai pszichológia és fejlődépszichológia kérdéseivel. 1959-ben írja meg „A neveléslélektani kutatások feladatai” című tanulmányát, valamint „A pedagógiai pszichológia néhány alsó tagozati vonatkozása” című értekezését. 1960-ban készíti el a tanárképző főiskolák hallgatói számára „Neveléslélektan” című jegyzetét, ami hiánypótló volt. Ugyancsak 1960-ban írja meg „A pedagógiai pszichológia története Magyarországon” című tanulmányát, amely Pihoda. „Bevezetés a pedagógiai pszichológiába” című könyvének függelékéül jelent meg.

Fontosnak tartja tisztázni a neveléslélektan szerepét a szocialista pedagógiában egy 1960-ban megjelent értekezésében. 1963-ban teszi közzé „A tananyag és az oktatási módszer korszerűsítésének pszichológiai és pedagógiai problémái az általános iskolában és a tanárképzésben” című tanulmányát. 1967-ben jelenik meg e témakörben fő műve: „A pedagógiai pszichológia alapkérdése”, amely azóta is több kiadásban jelent már meg, és még jó néhány kiadásra lesz szükség. Nélkülözhetetlen mű a neveléssel, oktatással foglalkozók számára. 1981-ben „Pedagógiai pszichológia” címmel jelent meg. E mű tudományos alapossága, modern szemlélete hosszú időre meghatározza értékét.

Fejldéslélektani, pedagógia-pszichológiai kutatásainak középpontjában hangsúlyozottan az általános iskolai tanulók oktató-nevelő munkájának kérdései álltak. A „Pedagógiai pszichológia” című könyvében már túllépte e kört, széles körű vizsgálatai, megállapításai nemcsak az általános iskolai tanulóknál használhatók fel. 1959-ben Nagy Sándorral készíti el a tanárképző főiskolai hallgatók számára az első didaktikai jegyzetet, felváltva ezzel az addig kizárólagosan használt szovjet pedagógiai tankönyveket. Sajnos, csak tervei között szerepelt, hogy az általános iskolai korosztály után foglalkozni fog a középiskolai tanulók oktatásának, pedagógiai-pszichológiai problémáinak feldolgozásával is. Erre már 1964-ben megjelent „Életemről, munkámról” című önéletrajzi írásában is szól. Az 1970-es évek közepén előadást tartott Szegezen a Pedagógiai Nyári Egyetemen, és egy többórás Tisza-parti séta közben vázolta fel előtte a középiskolai tanulók pedagógiai-pszichológiai sajátosságával foglalkozó tervezett mű főbb problémaköreit. Sajnos, e fontos és ismét alapvető mű már nem készült el.

Mint a pedagógia és pszichológia tanára, évtizedeken át oktatója a tanítóképzőben, pedagógiai főiskolákon és tudományegyetemen, sokat foglalkozott a pedagógia tudományának helyzetével, feladataival, problémáival, kapcsolatával a pszichológiával. Nagy szerepe volt abban, hogy amikor a pszichológia újra tanítható tantárgy lett, kidolgozta e tantárgy, tudomány oktatásának tantervi feladatait, témaköreit, valamint a pszichológus szakemberképzés tartalmi és módszertani kérdéseit. 1969-ben, a Társadalmi Szemle című folyóiratban adja közre „Gondolatok a pedagógia jövőjéről” című munkáját. Ebben a tanulmányban is – mint a többi, e kérdéssről szóló értekezésében – kiemeli azt, hogy a pedagógia, az oktatás-nevelés elméleti és gyakorlati kérdései csak akkor fejlődnek és tudnak lépést tartani a gyakorlati követelményekkel, ha követik a tudományok fejlődésének integrálódási-differenciálódási menetét, ha a pedagógia széleskörűen támaszkodik a pszichológia, szociológia, kibernetika, matematika eredményeire. Megállapítja:

„Az út: az elméletileg átgondolt és kísérletileg igazolt vizsgálódás vezethet a pedagógia forradalmához.” Felhívja a figyelmet a pedagógiai gyakorlat nagyfokú lemaradására, és ugyanakkor arra, hogy a neveléstudománynak sokkal több és magasabb szintű elméleti segítséget kell nyújtania a gyakorlat számára. Már 1964-es önéletrajzi írásában így szól: „Látom, hogy a neveléslélektani kutatások összefogva egyéb tudományzakkal (logika, matematika, fiziológia, kibernetika) fokozatosan alkalmassá válnak a neveléstudomány és a nevelési gyakorlat egzak tudományos alapra helyezésére. Milyen sokat lehetne tenni pl. a tanterveink és tankönyveink fejlődéslélektani megalapozása terén! A gondolkodtató (és cselekedtető) feladatok logikailag és pszichológiaiilag átgondolt rendszerével mennyivel tervszerűbbé, aktívabbá és hatékonyabbá lehetne tenni oktatásunkat! Oktatási és nevelési módszereinket milyen nagy mértékben tudnánk tökéletesíteni, ha finom neveléslélektani vizsgálatokkal feltárnánk e módszerek és módszerkombinációk alkalmazásának pszichológiai feltételeit és hatását!” Ezeknek az 1964-ben leírt gondolatoknak ismeretében érthetjük meg jobban, hogy mit tett Kelemen László a magyar pedagógia és pszichológia fejlődése érdekében, hogy milyen döntő szerepe volt e kutatások megindításában és az azóta elért eredményekben. De azt is láthatjuk, hogy több területen lehetne és kellene folytatni a feladatok megoldását, mert még sok oktatási és nevelési kérdés igényli a tudományos vizsgálódást és elemzést. Ma is érvényes 1969-ben megfogalmazott gondolata: „Egész társadalmunk érdeke az, hogy a jövő nevelése és oktatása megbízható tudományos irányítással, minél kevesebb tévedéssel és minél nagyobb eredménnyel formálódjon, fejlődjön.”

Tisztelt Előfizetőinkhez!

Mindenképpen bízunk abban, hogy továbbra is töretlen támogatói, előfizetői maradnak lapunknak. Ennek reményében kérjük tisztelettel minden kedves Előfizetőnket, hogy az *1995. évi előfizetési díjat, amely változatlanul 200 forint, az alábbi számlára befizetni szíveskedjék: OTP körzeti fiókja, Szeged, Aradi vértanúk tere, 289-98008-666. sz., jóváírandó a Módszertani Közlemények 393. sz. számlájára. Köszönjük.*

Azt is hálás köszönettel vennénk Iskolaigazgatóinktól, Tanárkollégáinktól, Munkatársainktól és kedves Olvasóinktól, *ha újabb előfizetőket is toboroznának. Ez folyóiratunk folyamatos megjelenése, életben maradása szempontjából rendkívül fontos lenne! Minden ebbéli fáradozásukat előre is köszöni a*

**MÓDSZERTANI KÖZLEMÉNYEK
SZERKESZTŐSÉGE ÉS KIADÓHIVATALA**